

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	Максимова Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaronyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорынның тұрақты дамуының	4103

«Сыңсу», «Ұзатылу», «Беташар» сынды халықтық салт-дәстүрлеріміз баяндалады. Енді тағы бір жолда:

Ата-ененді құрметте, отағасын,
Берік қылып осы үйдің босағасын
Ақ ниетпен отқа май тамызған соң
Шаңырақтың шаттығы,
Шаңырақтың шаттығы – от-анасың [2.99]!

– деп келеді. Ата-енеге құрмет, келін болып түсіп отырған әулетті сыйлау, жарынды сыйлау деген дүниелер осы тұста айтылады. Әйел – От-анасы болса, ер От-ағасы болып есептеледі. Отбасындағы береке, ынтымақ-бірлік, татулық, шаттық бәрі әйел адамға яғни От-анасына тікелей байланысты екенін өлең жолдары арқылы көпке жеткізіп отыр. Бұдан бөлек қаламгердің «Ұйқыда ғалам...» атты әлди жыры, «Балауыз шам», «Алладан тілеп бозала таңда-ай» деп аталатын жырларында да фольклорға тән іздер жеткілікті. Рахманқұл Бердібай «өнер атаулының мұраты, өз заманының эстетикалық талап-тілектеріне лайық келуінде, болмыстың жаңа тәжірибесін қорытып, көркемдік шындығын көрсетуінде» [3.193] – дейді. Шығармашылық иесінің өлеңдері осының айқын көрінісі десек қателеспеспіз. Назира Бердалының поэзиясы қазақ фольклорымен үндесіп, халықтың рухани мәдениетін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бердалы Н. Жаңбырлы түн : өлеңдер – Алматы : «Жазушы» баспасы, 2001. – 48 б.
2. Бердалы Н. Ең жақын досым : өлеңдер – Нұр-Сұлтан : «Фолиант» баспасы, 2021. – 160 б.
3. Бердібаев Р. Эпос мұраты. – Алматы, «Білім», 1997 ж. – 320 б.
4. Бердібаев Р. Сарқылмас қазына. – Алматы., «Мектеп», 1982 ж.
5. Бердібай Р. Наурыз өлеңдері. «Қазақ әдебиеті». 22.03.1985 ж.

ОӘЖ 82-145

«ЕСКЕНДІР» ПОЭМАСЫНДАҒЫ УАҚЫТ ПЕН МӘНГІЛІК МӘСЕЛЕСІ: АБАЙДЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ КОНЦЕПЦИЯЛАРЫ

Амантай Нұрсезім, Қапсихқызы Дильназ

nursezima@mail.ru; kapsihkvzydilnaz@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің студенттері

Ғылыми жетекшісі – PhD Г.С.Касбаева

Аңдатпа. Бұл мақала Абай Құнанбайұлының «Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік өмір мәселесін терең философиялық тұрғыда талдайды. Мақалада материалдық әлемнің уақытша, өтпелі сипаты мен адамның ішкі рухани жаңғыруындағы мәңгілік құндылықтар арасындағы диалектикалық қарым-қатынас қарастырылады. Абайдың поэзиясында уақыт – әлемнің әр сәтте өзгеріп отыруын, адамның күнделікті тіршілігінің өткінші кезеңдерін білдірсе, мәңгілік – рухани кемелдену, адамгершілік пен ізгіліктің, шынайы махаббат пен әділеттіліктің белгісі ретінде айқын көрінеді. Мақалада «Ескендір» поэмасы арқылы Абай өз заманының әлеуметтік-саяси ахуалы, материалдық әлемнің тұрақсыздығы мен рухани әлемнің мәңгілік құндылықтары арасындағы қарама-қайшылықты, сондай-ақ адамның өз-өзін тануы мен тәрбие ете отырып толық адам болу жолындағы ұлы идеясын жеткізеді. Абайдың философиялық концепциясы – адамды ақыл, қайрат және жүректің үйлесімі арқылы кемелдендіру, оның неісін тәрбие ете отырып рухани жаңғыруға ұмтылу – қазіргі заманда да өзектілігін жоғалтпай, жастар мен қоғамның рухани дамуына негіз болмақ.

Кіріспе. Өз болашағын терең аңғарып, ұлттық қадір-қасиеттерін шын жүректен бағалай білетін ұлттың тағдыры – мәңгілік нұрлы жұлдыздай жарқырап, сан ғасырлық аспанында орын алмақ. Бүгінгі жаһандану толқынында әрбір ұлттың жанына өрнектелген тарихы мен мәдени мұрасы – ұрпаққа тағзым ететін мәңгілік рухани қазынасы, айқын көкжиегі. Еліміздің ертеңі – әрқайсымыздың өмір жалғасымыз екенін ескере отырып, жас ұрпақты ұлттық дәстүрдің ұлылығына, адамгершілік пен сезімнің терең мәніне бойлай тәрбиелеу – асыл міндетіміз. Жастар жүрегінде ақын-жыраулардың ұлы ойы, даналық тұжырымдары және халықтың жан дүниесін бейнелейтін өмірлік нақылдары оянып, ұлт алдындағы борышын шын ықылас пен арманмен орындауға ұмтылысты оятуы тиіс. Осы тұрғыда, жас ұрпақты ұлттық рухтың алтын нұрына бойлау мен тәрбиелеудің жалғыз, нағыз жолы – Абайдың мәңгілік мұраларына бойлап, оның сөздерінде жарқыраған даналық пен шынайылықтың үлгісін қабылдау. Оның ой-пікірлері заманауи қоғамда да өзектілігін жойған жоқ. Абайдың адам бойындағы құндылықтарды сөз етуімен қатар, шығармаларында кең өріс алған тақырып – уақыт пен мәңгілік өмір мәселесі. Уақыт пен мәңгілік өмір аясында тереңінен қалам тербеген ұлы кемеңгер, хакім Абай өлеңіндегі мерзім, мезгіл, өлшем пәлсапасы – терең қазып зерттеуге тұрарлық жұлдызды тақырып, Абайдағы уақыт үлкен пәлсапалық мағынаға ие.

Уақыт – өмірдің өткінші екендігінің көрінісі болса, мәңгілік өмір – сол уақыттың көрсеткіші. Абайша айтқанда, «Көп жылдар көп күнді айдап келе жатыр, сипат жоқ, сурет жоқ, көзім талған», осы тұста орынды бір сауал туындайды. Көп жылдар көп күнді айдап келе жатса, оның айдаушысы кім? Жауабымыз уақыт болар еді. Жылдарды жылжытатын – уақыт. Олай болған жағдайда, уақыттың белгісі не? Абайдың айтуынша, көп жылдардың көп күнді айдап келе жатуы адам еркінен тыс. Көп жылдар, көп күндер келеді, кетеді. Олардан қалар не бар? Сол көп күннің ішінде бір күн бар, ол күнді Абай «арнаулы таусыншақ күн» дейді. Сол күні өмір қас қағым сәтке айналады, көп жыл, көп күндерің сол «арнаулы таусыншақ күн» белгісіне, сипатына, суретіне айналады. Бұл – сенің өткінші ғұмырыңды артқа тастап, мәңгілік өмірге аяқ басар сәтің. [4]

Абай Құнанбайұлының шығармашылығында мәңгілік өмір ұғымы – адамның рухани әлемінің, ой мен ісінің уақыт шеңберінен тыс жалғасуы арқылы көрініс табады. Абай табиғат заңдары мен адамның өтуі, өткінші тіршілігі туралы ой қозғағанда, оның физикалық тәні уақытша ғана, ал шын мәнінде адам болмысының жүрегі – рухы, мәңгілік із қалдыратын өнері мен ілімі – ешқашан жоғалмайды деп сендіреді. Осы екі ұғым аясында сөз қозғаған поэмасы – «Ескендір» поэмасы. Абай заманының өзінде-ақ әбден жауырланған Ескендір тақырыбы шығыс ақындарының шығармаларында мадақталған болса, Ескендір Абайдың поэмасында дәріптелмей, сыналады. Ол поэманың ең алғашқы жолдарынан-ақ аңғарылады. Мәселен:

Осы жұрт Ескендірді біле ме екен?

Македония шаһары оған мекен.

Филипп патша баласы, ер көңілді,

Мақтансүйгіш, қызғаншақ адам екен, - деген жолдардан Ескендірдің мақтансүйгіштік, қызғаншақтық сынды қасиеттерін сынап, оның шынайы болмысын аша көрсетеді. [1, 259]. Оқиға өрбіген сайын, Абайдың философиялық, гуманистік және концептуалдық көзқарастары еш бүкпесіз көрініс табады. Ескендірдің ашкөздігі мен нәпсіқұмарлығы арқылы өзінің «Адам» концептісін ұсынады. Бұл концептінің негізі оның жетінші қара сөзінде тайға таңба басқандай көрсетіледі. «Жас бала анадан туғанда, екі түрлі мінезбен туады: біреуі – ішсем, жесем, ұйықтасам деп тұрады, бұлар – тәннің құмары», - дей келе тәннің құмарына, яки нәпсісінің жетегіне бой алдырған адам мәңгілік өмірді ұмытып, жан құмары мен рухани қазынадан ада болады. [5, 87]. Абай адамның ішсем, жесем деген тән қалауы асқына келе бүкіл дүниені менікі деуге алып келетінін көрсетеді:

Ескендір елде алмаған хан қоймады,

Алған сайын көңілі бір тоймады,

Араны барған сайын қатты ашылып,
Жердің жүзін алуға ой ойлады.[1,259].

Аталған үзіндіде Ескендірдің тән құмарына беріліп,көзі тоят таппастан,дүниені өзімсініп,иемденуге деген ұмтылысы және мәңгілік өмірді ұмытқандығы,өзін уақыттан тысқары ұстауы бой көрсетеді.Бұл мәселе төңірегінде Абай «Көк тұман – алдындағы келер заман»өлеңінде де тілге тиек еткен:

Адам ғапыл дүниені дер менікі,
Менікі деп жүргеннің бәрі Оныкі.
Тән қалып, мал да қалып, жан кеткенде,
Сонда, ойла, болады не сенікі? [1,211].

Бұл ойлар Абайдың «Мен» концептісіне сәйкес келеді.Мұнда дүниені өзімсінумен қатар, «ғапыл» сөзі арқылы өлімді,ақыретті еске алмау,жалған дүниеге алданып,мәңгілік өмірді жадынан тысқары қалдыру да бой көрсетеді.Бұл жердегі «Менікі» және «Онікі» ұғымдары осы өлеңнің мына жолдарынан жалғасын тауып,Ескендірдің бұл дүниеге бой алдырғандығын ашық көрсетеді: Ақыл мен жан – мен өзім,тән – менікі,
«Мені» мен «менікінің» мағынасы – екі.
«Мен» өлмекке тағдыр жоқ әуел бастан,
«Менікі» өлсе өлсін,оған бекі.

Мұнда Абай ақыл мен жанды – мен,ал тән – менікі дейді.Мен лексемасы арқылы белгіленген ақыл мен жан – мәңгілік.Ешқашан өлмейді.Тән өледі,уақытша өмір сүреді,алайда адам баласы соған карамастан тән құмарын іздейді,өмірін соған арнайды.[5,88].

Поэманың сюжеті бойынша,нәпсінің айтағына ерген Ескендірдің жүре-жүре сусыз шөлге түсіп,ағып жатқан бұлаққа кезігуі,ол судан құмары қанғанша ішуі және сол судың артынан өрлеп,ақыры аяғында қақпаға кездесуі Абайдың «Дүние дегенің ағып жатқан су екен» көзқарасына келіп саяды.[3,212].Бұл жердегі су – Ескендірдің өмірі десек,судың қақпаға апаруы – өмірінің соңғы бекетіне аяқ басуы еді.Адам ұғымы қысқа әрі қайталанбайды,ағып кеткен су сияқты,бірақ судың мәңгі жойылмайтыны сияқты адам рухы да мәңгілік.Су ағып кетіп,су емес күйге айналғанымен,өмір сүру нәтижесінде өз қызметін айқындайды.Дәл сол сияқты адам ғұмыры қысқа болғанымен,оның рухы адам кейпінде болса да,әлемнен жойылып кетпейді.

Оқиға желісі бойынша қақпаның ар жағынан тарту ретінде сыйланған бас сүйек ашкөздіктің символы ретінде бейнеленеді.Одан әрмен оқиға сол бас сүйекті Аристотельдің кеңесімен таразыға салып өлшеуі және оның бұл дүниелік байлықтан ауыр болуы арқылы,топырақтың күшімен теңгерілуі арқылы өрбиді.Мұндағы таразы арқылы Абай адамның бұл дүниеде жиған асыл қазыналары мен мәңгілік өмірге жасаған амал-әрекеттерін сарапқа салады.Таразының екінші басындағы Ескендірдің бар байлығының сүйектен жеңіл болуы мәңгілік өмірде адам баласына еш пайдасы жоқтығын аңғартады.

Салмағын тарта алмаған бас сүйекті топырақтың теңгеруі – адамның көңілі көзіне топырақ құйылғанда ғана тоят табатындығын аңғартады.Бұған поэмадағы Аристотельдің мына сөздері куә бола алады:

-Бұл – адам көз сүйегі,-деді ханға.
Тоя ма адам көзі мың мен санға?
Жеміт көз жер жүзіне тоймаса да,
Өлсе тояр,көзіне құм құйғанда.[1,263].

Адамзат бұл дүниеде асып-тасып ғұмыр кешсе де,өлгеннен соң барлығымен дәрежесі тең болып,басында жаратылған қалпы,яғни топырақ сипатына қайта оралады.Ол Абайдың мына өлеңінде де көрініс тапқан:

Адамзат – бүгін адам,ертең топырақ,
Бүгінгі өмір жарқылдап алдар бірақ.

Ертең өзің қайдасың,білемісің,
Өлмек үшін туғансың,ойла,шырақ.[5,93].

Бұл жолдардан біз бұл дүниедегі уақыттың жалған,өткінші екендігін,ал ақыреттің мәңгі екендігін ұғына аламыз.

Ескендірдің тәубеге келіп,ақыретті мойынсұнып,мәңгілік өмірге қамдануымен поэма өз шешімін табады.Абайдың мінәжатының,тәубесінің мазмұны кең.Осы тұрғыдан келгенде,ақынның тәубесі – ынталы жүректің,шын көңілдің тәубесі,анық ақиқат көзі жетіп,ден қойып ұйып сенген тәубесі екеніне илануға болады.Абайдың тәубесінің мәні осындай.

«Қу өмір жолдас болмас,әлі-ақ өтер,

Өз күлкіңе өзің қарық болма бекер» [1,263],-деп аяқтай келе,өткінші дүниенің қызығына алданбай,мәңгілік өмірге қадам басу керектігін отыз төртінші қара сөзінде айтып өтеді:«Кімде-кім ақыретте де,дүниеде де қор болмаймын десе,білмек керек:еш адамның көңілінде екі қуаныш бірдей болмайды,екі ынтық құмарлық бірдей болмайды,екі қорқыныш,екі қайғы-олар да бірдей болмайды».[2,158].Абайдың айтуынша,ақырынан үміт етпеу,дүние тіршілігіне мәз болып, сонымен көңілдері жай табу – уақыттың өткінші екендігін түсінбеуінде.Адам өз өмірінде екі жолдың бірін тандайды:біреулері күнделікті үйреншікті таптаурын тіршілік күйбеңімен күн кешеді,басқалары мәңгілік құндылықтарға,жан дүниенің рухани сұранысына ден қояды.Соңғылары өздерінің жердегі өмірі өтпелі екенін түсініп,мәңгілік өмірге дайындалады.Кісінің дүниеге достығы мен ақыретке достығы бірдей болмайды.Дүниеге ынтық болып,махшарға амалсыз қалған жанның жүрегінде мәңгілік өмір деген түсінік те болмайды.

Қорытынды.Абай өзінің шығармаларында мәңгілік өмірге, рухани құндылықтарға ие болу керек екендігін, уақыттың өткінші екендігін ескертеді. Өмірдің нақты шындығын мойындап, тұлғаның ішкі байлығын қалыптастыру арқылы ғана адам өзіне тән шынайы «мәңгілік өмір» қалдыра алады.Абай тілге тиек еткен тән құмарының соңынан ермей,бұл дүниенің қызығына мастанбай,ақыретті ұмытпау керек.Қазіргі көп адамның көкейінде осы дүниенің қызығынан ләззат алу,қарын тойдыру,киім киіну.Аш қарын тойынар,бірақ ол уақыттың шектеулі екендігін тұшынбаса,қуыс кеуде пенде болып қалады.Бұл қай заман болмасын,адамның руханиятына төнген қауіп.Дүниені өмір бойы жинап,атағы жер жарып,о дүниеге осы атақ-байлықпен кеткен кімді көрдіңіздер?Оның барлығы қалады.Осы дүниенің алдамшы екендігін Абай «Ескендір» поэмасында да көтереді.Ескендірдей атағың жер жүзіне жайылған,шартарапты уысында ұстаған билеуші болсаң да,қисапсыз байлығың болса да,уақытыңның өлшемі бітіп,мәңгілік өмірге аяқ басқан сәтінде,поэмадағыдай саған бұл дүниеден бұйырары – тек бір уыс топырақ қана.Сол себепті қамшының сабындай қысқа бес күн жалғанда Абайдың поэмада сынға алған тән құмарларынан бойымызды аулақ ұстап,дүниенің алдамшы сәттеріне бас ұрмау қажет.Мәңгілік өмірге қадам басқан сәтте сан соғып қалмайтындай,өкінбейтіндей ғұмыр кешу керек.Әрбір адам Абайды білсе,пенделік жолдан қайтады.

Токсан ауыз сөздің тобықтай түйіні дей келе,Абай – қазақ үшін әдебиеттің ауқымына сыймайды,ол күнделікті тіршілігімізді,рухани әлемімізді – қарақан басты алып жүруден бастап,биік адамгершілікке дейінгі аралықты тегіс қамтитын жан-жақты құбылыс. Оның шығармалары уақыттың шекарасын жеңіп, әр ұрпақтың жүрегінде мәңгілік із қалдыратын рухани мұра ретінде өмір сүреді. Абайдың даналығы бізге әрбір сәттің құндылығын, өткеннің сабақтары мен болашаққа деген үміттің өзектілігін еске салады. Осы тұрғыдан, Абайдың шығармашылығы – уақыт пен мәңгілік арасындағы байланысты аңғарту арқылы, әрбір адамның өмірін терең мағынаға бөлейтін, рухани құндылықтарды сақтап, болашаққа жол сілтейтін мәңгілік сәуле.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Әуезов М.Абай Құнанбаев шығармаларының екі томдық толық жинағы. Өлеңдер мен поэмалар жинағы. 1-том.– Алматы:Қазақ Мемлекеттік Көркем Әдебиет,1957. – 367 б.

2. Абайтану. Таңдамалы еңбектер. X томдық. 7-том. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 307 б.
3. Абайтану. Таңдамалы еңбектер. 48-том. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 384 б.
4. Ғ. Есім. Хакім Абай. – Астана: Фолиант, 2012. – 400 б.
5. Оразғалиева Л. «Абай сөзінің сыры». Ғылыми-танымдық еңбек. – Семей: Кудайбергенов, 2024. – 350 б.

ӘОЖ 82.07

Б. МАЙЛИН МЕН А. ЧЕХОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ САРКАЗМ

Ахметбекова Толкын Умирсериковна

akhmetbekovatkyn@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Филология факультеті, «Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлау» мамандығының I курс магистранты
Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.д., қауымд. проф. А.Ә. Үсен

Әдебиет ұшқыр қиял мен биік эстетикалық талғамның сөз өрнегінде біте қайнасуының нәтижесі болумен қатар, ғасырлар қойнауында жатқан тарихи-мәдени оқиғаларды бүкпесіз бейнелеп келеді. Әр дәуірдің шындығы мен сұмдығынан сыр шертіп, тұлғааралық қатынастардың айнасы ретінде өскелең ұрпаққа ой тастауымен ерекшеленеді. Әдебиеттің қомақты жүгін арқалап жүрген бірқатар ақын-жазушыларды әлеуметтік сипаттағы мәселелер көп толғандырды. Суреткерлік болмысы мен психологиялық жай-күйінің астан кестенін шығарғаны сонша – адамдардың шынайы бет-бейнесін мінеп-сынау мен эстетикалық үкім шығару кеңінен сипат алды. Нәтижесінде, рухани кемелдену деңгейі төмен кейіпкерлер кездесетін көркем шығармалар саны көбейе түсті.

Бейімбет Майлин – қазақ әдебиетіндегі реалистік бағыттың көрнекті өкілі. Поэзия, проза, драма жанрларында өнімді еңбек етіп, жас ұрпаққа тәрбиелік мәні зор мұра қалдырды. Оның әйгілі «Шұғаның белгісі» повесі әйел құқықтары тақырыбын алғаш көтерген көркем туындылардың бірі болып, автордың есімін алты алаштың бәріне мәлім етті. Б. Майлиннің әңгімелері де жазушылық қызметінің жарқын үлгілері болып табылады. Кеңес дәуіріндегі еңбекші халықтың өмірінен хабар беретін таптырмас құралға айналып, сол кезеңнің картинасын жасауға көмегі мол. «Қара шелек», «Даудың басы – Дайрабайдың көк сиыры», «Желдібай Жындыбаев», «Шариғат бұйрығы», т.б. әңгімелері қазақ әдебиетінің классикасына да айналып үлгерді. Бұндағы колхоздастыру науқанының сәтті орындалуына бар күш-жігерін жұмсаған адал жұмысшылармен қатар, тұрмыстағы бұндай өзгерістерге дайын емес немесе қарсылық білдіргендердің көркем образдары сәтті шықты. Әйел теңсіздігі, таптық бөлініс, ескі әдет-ғұрыптың канондары автордың көркем шындығында берік орнығып, авторлық ұстанымының қалыптасуына ықпал етті. «... Майлиннің прозасы да (поэзиясы мен драматургиясы тәрізді) негізінен ауыл өміріне, оны түбірімен өзгертіп, қайта жасамақ боп өңін айналдырып бара жатқан беймаза мезгіл мінезін бейнелеуге арналған», – деп академик З. Қабдолов оның көркем шығармаларындағы идеялық салмақты жоғары бағалап қана қоймай, реализм бағытын берік ұстанғанын нақтылайды [1, 34].

Б. Майлиннің әңгімелеріндегі оқиғалар колхоздастыру заманында орын алды. XX ғасырда Кеңес одағының бұндай саясаты қазақ ауылының тұрмыс-тіршілігіне алпауыт өзгеріс әкелді. Жеке шаруа қожалықтары жойылып, ұжымдық колхоздарға біріктірілді. Бай мен кедейдің аражігі ажыратылып, қоғамның сипаты таптық бөлініспен анықталды. Бай деп танылғандардың мал-мүлкі тәркіленіп, кедей-кепшіктің аз малы да ортаға салынды. Сұрқия саясат халықты ашаршылыққа алып келіп, салдары ұзаққа созылған демографиялық дағдарыс үрдісінде көрініс